Obsah

Seznam a vysvětlení zkratek 7
Počátky 10
Před příchodem Evropanů 10
Nalezení ostrova Pravého kříže 13
Od kapitánií ke kolonii 16
Cukřenka Evropy 22
Zrání 26
V ohrožení 26
Sláva a pád Nového Holandska 29
Válka tří ras 33
Země zlata 38
Poklady se otvírají 38
Prokleté zlato 41
Místo rozvoje bankrot 44
Tiradentesova oběť 48
K nezávislosti 54
Neklidné očekávání 54
Brazilské království 56
Ipiranga 60
Císařství 65
Spor o ústavu 65
Konec prvního císařství 67
O brazilskou jednotu 71
Paraguayská válka 75
Abolicionisté a republikáni 80
Od Zlatého zákona k pádu monarchie 84
První republika (1889–1930) 88
Čas generálů 88
Káva s mlékem 90
Křivolaká cesta z potíží 94
Naděje a zklamání 98
Tenentisté nastupují 103
Tažení Prestesovy kolony 107
Převrat 110

Éra Getúlia Vargase (1930–1945) 114
Reformy 114
Od revoluce ke konstituci 115
Komunistické nebezpečí 120
Nový stát 123
Cesta do války 126
Konec Nového státu 131
Demokratické období (1945–1964) 136
Hledání orientace 136
Poslední dějství Vargasova dramatu 139
Úspěchy kultury, spory elity 143
Kubitschkův velký skok a jeho cena 147
Na šikmé ploše 150
Vojenský režim (1964–1985) 157
Represemi vpřed? 157
Ozbrojený odpor 161
„Brazilský zázrak" 165
Geisel – počátky obratu 169
Figueiredova cesta k ústavnosti 173
Demokratické období (od roku 1985) 176
Sarneyův přechod k normalitě 176
Vpřed i vzad – na přelomu tisíciletí 179
Česko-brazilské vztahy 184
Vzdělat exotickou zemi 184
Prostor se otvírá 188
Doporučená literatura 195
Literatura v českém jazyce 195
Výběr z literatury v cizích jazycích 196
Encyklopedické heslo 200
Rady a doporučení pro české turisty v Brazílii 211
Adresy diplomatických úřadů 212
Jazyková první pomoc – nejdůležitější slova a fráze 214
Slovníček 215

Počátky

Před příchodem Evropanů

Prehistorie Archeologické nálezy z celé Jižní Ameriky překvapivě posouvají dozadu dřívější dataci počátků osídlení Nového světa i samotné Brazílie. Nálezy v Caverna da Pedra Pintada (Pará) ukazují na možnost příchodu člověka do Jižní Ameriky po moři asi před 30 000 lety. Skalní malby z národního parku pohoří Capivara v Piauí jsou prokazatelně 18 000 let staré, vykopávky a analýza lidských artefaktů z okolí Boqueirão da Pedra Furada ukazují před datum 20 000 let před naší současností, a přitom některá zjištění týkající se způsobu života vybízejí k diskusi, zda zdejší praobyvatelé nebyli přímými předky severovýchodních indiánů. Také skalní malby a nalezené kamenné nástroje v Riu Grande do Norte jsou velmi staré, stejně jako naturalistická vyobrazení živočichů z Minas Gerais nebo geometrické figurální kresby z údolí řeky São Francisco.

Všechny tyto nálezy stejně jako prastaré stopy kultury předkoloniálního člověka v São Raimundo Nonato (Piauí) i mladší nálezy v pohoří Serra do Araripe ve státě Ceará činí neplatným dosud vyhlašované pravidlo, že Brazílie byla souvisle osídlena obyvateli žluté rasy došlými ze severu až v 9.–8. tisíciletí před Kristem. Vykopávky z Lagoa Santa dokazují starobylost zdejší keramiky, pohřebních zvyků i celkovou vyspělost kultury. V tropickém podnebí se zachovaly jen sporé fragmenty dalších starých kultur: skleněné korálky v urnách uložených v jeskyních v Amapá, sekundární pohřby do antropomorfních uren na ostrově Marajó v ústí Amazonky s idoly a keramikou, pohřební studně v Cunami (Amapá), dekorativní keramika z regionu Santarém-Trombetas („amazonský barok"), půlměsícová kamenná kladiva z vnitrozemí, příbřežní keramika atd. Dobře zdokumentovaná sambakijská kultura ze Santa Catariny používala kámen k výrobě nástrojů i k sochařskému zpracování.

Datace jednotlivých kultur je nesnadná a ještě větší obtíže

nastávají při snahách popsat časový sled migračních pohybů a rozvoje či expanze indiánských etnik. Zdá se, že východní řídké lesy, stepi, *caatingu* i polopouštní *sertão* osídlily kmeny etnolingvistických skupin Žé a Tupí-Guaraní. Skupiny Tupí-Guaraní převážily také na jihozápadě. V amazonské pánvi se usadily a vyvinuly převážně aravacké a karaibské kmeny. Pouze nepřímé důkazy jako uctívání Slunce nebo kult kamene matně evokují možnost andské inspirace, lingvistické jednotlivosti (tupíjští Tupinambové z Bahie nazývali jižní Tupíe *Tamuia/Tapuia/Tamoio*, to znamená „předkové") umožňují spekulovat alespoň o relativní dataci vývoje původních obyvatel.

Život původních obyvatel Etnografie, která při nedostatku pramenů evropského typu musí přispěchat historii na pomoc, umožňuje vytvořit si představu o způsobu života brazilských indiánů. Nepočetná rozptýlená společenství žila převážně ve „velkých domech" v přísné organizaci a v přesně definovaných patriarchálních vztazích monogamních rodin. Stejně jako nejvyšší bytost Tupa byly uctívány hvězdy, nebeská tělesa, idoly a různé antropomorfní mýtické postavy. Živí pociťovali stálou sounáležitost s mrtvými předky. Všední život byl podřízen přírodnímu rytmu a nevelkým potřebám. Příroda poskytovala dostatečnou obživu, k lovu sloužily šipky napuštěné jedem *kurare*, rybolov míval zaručený úspěch, sběr lesních plodů a bylin doplňoval stravu a dodával léčivé i halucinogenní rostliny, drobné doplňkové zemědělství se opíralo především o maniok a některé druhy sladkých brambor, pěstovala se i bavlna a rostliny dávající přírodní barvivo. Běžnější než šaty byla dekorace těla malováním, ozdoby obličeje, hlavy, trupu i končetin, jen vzácně bývaly bosé nohy chráněny sandály při dlouhých cestách těžším terénem.

Monotónní život ozvláštňovaly četné ceremonie a obyčeje. Řada tabu doprovázela narození dítěte, nejdůležitějším obřadem byla iniciace – vstup do dospělosti, přísné ceremonie doprovázely pohřeb a uctívání mrtvých. Obřady byly součástí mnoha jiných setkání směřujících k upevnění pospolitosti nebo ke kontaktování lidí v sousedních sídlech. Hudba, zpěv, tanec, hostiny a kultovní kouření tabáku či popíjení *maté* na

jihu obecně spojovaly, ale v detailech odlišovaly indiánské komunity.

Příležitostná práce lidi nezatěžovala. Kromě polních prací a zpracování sklizně bylo třeba stavět a udržovat velké domy, podle potřeby vyrábět keramiku, pořizovat si zbraně a lovecké náčiní, loďky nebo košíky, chovat zvířata. Zbyl čas vymýšlet a vyrábět ozdoby, jednoduché hudební nástroje, zbyl čas na příběhy, legendy, zábavu a odpočinek.

Demografické poměry před příchodem Evropanů Odhady počtu indiánů před příchodem Evropanů se výrazně liší – od 800 000 pro celou Brazílii až po 5 milionů pouze pro Amazonii. Věrohodná bude asi kompromisní představa o více než milionu lidí pohybujících se po obrovských prostorách. Stejně nedokonalý je seznam alespoň základních etnolingvistických skupin, které tvořily pestré a vzájemně se ovlivňující spektrum kulturní, jazykové a zvykové rozmanitosti: Tupí, Žé, Karibové (Karaibové), Aruakové (Aravakové), Goitakové, Pano, Miraňa, Guajkurú. Pro všechny indiánské populace se dříve či později stala osudovou srážka s bělochy i konkurence početné černošské složky brazilského obyvatelstva. Dlouhodobý rasový konflikt vyvrcholil na počátku 20. století vyhubením asi 40 % původní populace. Dnešních čtvrt milionu brazilských indiánů, ovlivněných evropskou kulturou, portugalštinou i euroamerickým způsobem života, je většinou jen asimilovaným zbytkem autochtonního a svérázného elementu.

Indiánské dědictví Přes svůj víceméně tragický osud podobný severoamerickým příbuzným odkázali brazilští indiáni velkému národu, který se na jejich půdě vyvinul, mnoho nenahraditelných a stále pozitivněji ceněných vkladů. Jejich jazyky se staly prvním prostředkem komunikace a nejčastějším základem toponymie – každý Brazilec rozpozná v názvu vodopádů Iguaçu základní prvky *i* – „voda" a *guaçú* – „velký", v názvu velkoměsta Curitiba „borovice". Tupíjsko-guaraníjské lingvistické prvky navždy obohatily brazilskou portugalštinu, indiánská kuchyně dnešní stravovací návyky. Ve zvykovém, kulinářském a náboženském přínosu se však později přece jen víc prosadili Afričané. A tak největší přínos pro vznika-

jící smíšený brazilský národ znamenala inspirace obdobím indiánské svobody: stylizovaný indianismus umožnil odlišit brazilskou identitu od portugalské či jiné evropské, vybudovat specifickou národní kulturu slovesnou i výtvarnou. Základní indiánské hodnoty úcty k přírodě i společenské sounáležitosti spojené s volností stejně jako hluboký vztah k zemi nabývají na významu právě v naší době.

Nalezení ostrova Pravého kříže

Tordesillaská smlouva Portugalská expanze, která začala dobytím severomarocké Ceuty v létě roku 1415 a pokračovala poznáváním afrických břehů, dospěla ke svému cíli, když Vasco da Gama přirazil 20. května 1498 k indickému břehu. Mezitím se na oceány vydali také Španělé. Už po první Kolumbově plavbě k západním „Indiím" bylo v roce 1493 nutné rozsoudit katolické objevitele papežskou bulou *Inter Caetera*. Portugalci vyjednávali dál a definitivní smlouvou z Tordesillasu ze 7. června 1494 posunuli poledníkovou čáru vedoucí Atlantikem 370 mil západně od Kapverdských ostrovů. Snad informovaní, ale tajnůstkářští Portugalci věděli od svých zkušených kapitánů, že tím získávají nárok na kus dosud neznámého kontinentu. Snad o brazilském pobřeží věděli i Španělé, ale protože jim nepatřilo, blíže se o ně před rokem 1500 nezajímali.

První kontakty Portugalců s Brazílií Vasco da Gama v deníku uvedl, že na počátku své historické plavby v roce 1497 pozoroval na úrovni dnešního Pernambuka známky země. Západní směr však ignoroval, protože mířil do Indie. Po návratu Vaska da Gamy v roce 1499 se Indie stala prvořadým cílem portugalského obchodu. Ameriku zatím obsazovali Španělé. Vicente Yáñez Pinzón a po něm Diego de Lepe postupovali počátkem roku 1500 po severních březích jihoamerického kontinentu k východu, také Alonso de Ojeda se s Amerigem Vespuccim na palubě plavil v letech 1499–1500 od severu až k ústí Amazonky. Ze strategických i prestižních důvodů museli Portugalci zajistit území, které jim podle Tordesillaské smlouvy patřilo.

O možném kontaktu Duarta Pacheka Pereiry s břehy pozdější Brazílie v roce 1498 nejsou důkazy. Vůle k poznání

portugalského dílu Ameriky určitě existovala už dříve, ale objevitelský úkol připadl flotile 13 lodí, která vyplula 9. 3. 1500 z ústí řeky Tejo v Lisabonu. Velitel, třiatřicetiletý drobný šlechtic Pedro Álvares Cabral, směřoval přes Kapverdské ostrovy k jihozápadu. V úterý 21. dubna se objevily neklamné známky blízkosti země na západě, 22. dubna zakotvila Cabralova flotila u ústí řeky Caí. V pátek se lodě posunuly asi o 10 mil k severu k „bezpečnému přístavu" a Portugalci začali komunikovat s indiány. V neděli sloužil františkán Henrique de Coimbra na malém ostrůvku první mši, zatímco námořníci na pevnině doplňovali zásoby pitné vody.

V pátek 1. května Cabral slavnostně zabral novou zemi pro svého krále. Za velkého zájmu přítomných domorodců se na pevnině pod velkým křížem sloužila mše. Příštího dne epizodická návštěva bělochů skončila: Cabral plul do Indie, jedna loď se vracela do Lisabonu oznámit splnění úkolu. Kapitán Gaspar de Lemos s sebou vezl dva písemné dokumenty. Mladý písař budoucí portugalské faktorie v indickém Kalikatu Pêro Vaz de Caminha popsal celých 27 stran, aby důkladně vylíčil historický objev. „Nalezenou" zemi označil jako „nádhernou a úrodnou". Její exotické obyvatele popsal jako „urostlé, pěkných tváří a nosů, dobře stavěné". Nahé dívky a ženy s „hanbou holou a s nevinností obnaženou" na něho učinily tak hluboký dojem, že příjemné téma svému králi Manuelovi několikrát zopakoval. Kratší hlášení připojil vědec doprovázející Cabralovu výpravu; „mistr Jan" (*mestre João*) popsal polohu hvězd na jižní obloze a na pergameny přimaloval Jižní kříž.

Na břehu „nalezené" země zůstalo za trest několik málo portugalských vyhoštěnců (*degredados*). Zatímco ti zanedlouho zmizeli do neznáma, z portugalského obzoru se formálně obsazená země už neztratila. Dotkl se jí João da Nova plující od března 1501 do Indie, v květnu 1501 vyjely k Brazílii další tři lodě vezoucí i florentského popularizátora amerických objevů Ameriga Vespucciho. Výprava dospěla daleko k jihu, až k ostrovu poblíž dnešního Santosu, který pojmenovala podle patrona Lisabonu São Vicente. Flotila, jíž velel Gonçalo Coelho, se od května 1503 plavila Atlantikem jen kvůli „ostrovu Pravého kříže", nazývanému z příkazu krále Manuela

od roku 1501 „zemí Svatého kříže" a poslední dobou převážně „Brazílie" podle vzácného dřeva (*pau-brasil*), jehož barva připomínala řeřavé uhlí (*brasa*). Coelho objevil nejprve zátoku Všech svatých (*Bahia de Todos os Santos*) a počátkem roku 1504 „Lednovou řeku" (*Rio de Janeiro*). Všech 24 mužů, které na jihu zanechal, se však později rozptýlilo ve vnitrozemí.

Hledání významu nového území Indie nabízela cennosti, ale ležela příliš daleko. K Brazílii mohla samotná loď za příznivých větrů doplout z Lisabonu za 30–35 dnů, zato tu nebylo skoro nic kromě tropického dřeva. Fernando de Loronha, který dostal 6. 10. 1503 první obchodní koncesi, ovšem z „pernambukového" dřeva nezbohatl, zvlášť proto, že si základnu zřídil na odlehlém „ostrově svatého Jana" (dnes Fernando de Noronha).

O severovýchodní břehy Jižní Ameriky se začali zajímat konkurenti. Francouzský kapitán Gonneville se v letech 1503–1504 brazilských břehů dotkl třikrát. Portugalci, zcela soustředění na obchody v Indii, vyslali až v únoru 1511 k jihozápadu loď Bretoa, jíž velel Cristóvão Pires. Na přelomu let 1512–13 se vypravila španělská flotila, kterou vedl Portugalec João Dias de Solís, zjistit, kde vůbec leží jižní hranice obou sfér vlivu podle tordesillaského poledníku. Portugalci se roku 1514 pokusili dokonce o cestu kolem světa; Nuno Manuel se však dál než na La Platu nedostal. Solísovi se koncem roku 1515 vedlo ještě hůř: na La Platě indiáni zabili jeho i mnoho mužů z jeho posádky, zbytek ztroskotal u ostrova Santa Catarina.

Mezitím s brazilskými indiány splynula řada „záhadných osob", které kupodivu přežily častá ztroskotání lodí a drsné poměry v divočině. Tito muži obklopení indiánskými ženami se stali inspirací pro jediné možné využití jinak neužitečné země: koruna roku 1516 rozhodla, že brazilské pobřeží bude fungovat jako zásobovací základna pro flotily plující do Indie. Kromě seker a motyk dostali budoucí osídlenci úkol „založit třtinový cukrovar".

Střety u pobřeží Potíž byla v tom, že tu zatím žádní „poddaní" nežili a Portugalci nebyli pány situace ani na mořích, ani na pobřeží. Cristóvão Jacques na své plavbě v letech 1516–17 za-

chránil devět Solísových námořníků ze Santa Catariny. Podél Brazílie plul roku 1519 ve španělských službách na první cestě kolem světa Fernão Magalhães. Teprve v roce 1521 byl Pêro Capico jmenován „kapitánem" na pernambuckém pobřeží, kde se přece jen usídlili první běloši. Ale Francouzi a Španělé se dotýkali Brazílie stejně často jako Portugalci. V dubnu 1526 vedl Benátčan Sebastiano Caboto španělskou výpravu k ústí La Platy, velitel další španělské výpravy Diego García byl v letech 1526–27 hostem usedlého bílého „bakaláře z Cananeje", který mu poblíž São Vicente nabízel indiánské otroky. Cristóvão Jacques rozstřílel tři francouzské lodě obchodující s indiány z „francouzského ostrova" v ústí řeky Paraguassú. Zanedlouho si Francouzi zřídili další obchodní základnu na ostrůvku před Pernambukem. U pobřeží se objevovali piráti všemožných národností, aby někdy s indiány obchodovali, jindy je zajímali.

Indiánská Brazílie zatím evropské střety u pobřeží skoro nepociťovala. Portugalci s ní přesto začali splývat. Na severu opanoval kus divočiny Diogo Álvares Correia zvaný Caramurú, na jihu se mezi indiány prosadil João Ramalho. Roku 1526 vyšel z pobřežního São Vicente k západu Aleixo Garcia s třemi dalšími Portugalci a indiánským vojskem. Pronikl až do Peru, a i když ho Guaraníové na zpáteční cestě zabili, inspirovalo Garciovo tažení pozdější výpravy hledající poklady ve vnitrozemí. Účetní knihy úřadu pro zámoří (*Casa da Índia*) potvrdily už roku 1526, že Brazílie brzy našla své základní poslání – nikoli obchodní, nýbrž výrobní. Do Portugalska se dostal cukr z pobřeží pozdějších států Pernambuco a Bahia.

Od kapitánií ke kolonii

Počátky osídlování Pro obranu, osídlení a využití Brazílie vyjelo z Lisabonu roku 1530 pět lodí se 400 muži posádky. Martim Afonso de Sousa měl řídit proces rozdělování země mezi dědičné vlastníky a obdarovaní „kapitáni" feudálních údělů (*donatários*) měli zase osídlit, využít a zhodnotit pobřežní linii a z ní postupovat k západu. V první fázi šlo zase jen o rekognoskaci. Sousa se plavil podél pobřeží, až v lednu 1532 založil na jihu obec São Vicente a po ní několik drobných

základen pozdější kolonizace. Cítil stále konkurenci Francouzů, kteří neuznali tordesillaskou čáru a na podzim roku 1532 zničili i jednu portugalskou faktorii v Pernambuku. Také to motivovalo krále Jana III. k nařízení „vymezit od Pernambuka až k La Platě padesátimílové úseky pobřeží pro každou kapitánii". Martim Afonso de Sousa se vrátil v srpnu 1533 do Lisabonu a tam začala úřední parcelace Brazílie.

Jako první obdržel Duarte Coelho v březnu 1534 Pernambuco, vzápětí získal Francisco Pereira Coutinho zátoku Všech svatých, Vasco Fernandes Coutinho kapitánii Espírito Santo. Další a další zasloužilí vojáci, šlechtici, bankéři a byrokrati dostávali danajský dar pusté země spolu s privilegiem ekonomické a právní autonomie a povinností platit daně z cukrovarů, vodních mlýnů, skladů soli a těžby „brazilského" dřeva a vzácných kovů.

Cukr Osudem Brazílie měl být především cukr. Nebyl v Evropě neznámý – už roku 1300 se v Bruggách prodával cukr vypěstovaný na Iberském poloostrově. V 15. století dodávala zavlažovaná údolí u Valencie a v jihoportugalském Algarve sladké homole na trhy v Německu, Nizozemí a Anglii. Ale cukr byl stále luxusní pochutinou srovnatelnou svou vzácností s exotickým kořením. Podmínky pro skutečnou velkovýrobu neměla ani Madeira, zato je nabízela nekonečná, indické vlasti cukrové třtiny klimaticky podobná Brazílie. Proto s sebou Martim Afonso de Sousa vezl experta na pěstování třtiny a na technologii výroby cukru, který měl v kapitániích zajistit úspěch nového podnikání.

Další střety Rozptýlená kolonizační aktivita narážela na nepřátelství indiánů i Evropanů. Do malé války mezi osadami São Vicente a Iguape na jihu se roku 1534 dostali Portugalci, Španělé i Francouzi, nakonec musel Brás Cubas vedle zpustošeného São Vicente roku 1539 založit obec Santos. Duarte Coelho přijel 9. 3. 1535 převzít osobně Pernambuco. Aires da Cunha vedl téhož roku výpravu 900 mužů k severnímu „pobřeží Petiguárů", ale místo aby pobřeží pro úředně určené držitele obsadil, narazil na indiánsko-francouzskou koalici a sám utonul u ostrova Maranhão. V lednu 1536 připlul do zátoky

Všech svatých Francisco Pereira Coutinho, a aby si poradil s velkým soustem, rozdělil svou donaci přátelům včetně Dioga Álvarese zvaného Caramurú.

Indiáni, černoši a otroctví Kolonizační ruch se sice v brazilských rozměrech ztrácel, ale zahajoval historický osídlovací proces – donatário Pêro do Campo Tourinho prodal všechen svůj majetek v Portugalsku a přijel do Porto Seguro se 600 kolonisty. Mylná se však ukázala představa, že na bělochy odmítající fyzickou námahu budou pracovat indiáni. Jejich způsob života žádnou systematickou práci neznal, proto se konflikty množily. Idylický pohled Pêra Vaze de Caminhi na původní obyvatele vystřídal tlak na „divochy", kteří – jako Tupinambové – jedli maso svých nepřátel ze msty, anebo – jako Aimorové – dokonce pro jeho skvělou chuť. Nucení do práce nabylo drastické podoby denního násilí a vražd, takže sám papež Pavel III. zasáhl v červnu 1537 bulou *Sublimis Deus*, v níž žádal „uznat Američany za skutečné lidi". Další bulou *Ad futuram* z 19. 6. 1538 brala církev indiány pod ochranu.

Zotročování indiánů se tím nezastavilo, ale Duarte Vaz pro problém pracovní síly nalezl řešení – roku 1532 se v Brazílii objevili první afričtí otroci. Duarte Coelho vyjádřil obecnou potřebu, když roku 1539 žádal krále o „nějaké černochy z Guineje". Úspěšný producent cukru si uvědomoval, kolik práce je třeba k pěstování a sklízení třtiny, k rafinaci a zpracování cukru a k výživě všech pracovníků třtinového cukrovaru (*engenho*) jako rozsáhlé správní, výrobní a společenské jednotky.

Nutné reformy Brzy se ukázalo, že systém kapitánií nevyhovuje majitelům ani koruně, navíc vytváří z portugalské Ameriky změť ničím nepropojených, a tudíž zranitelných základen. Investice „obdarovaných" majitelů převyšovaly zisky, běloši buď drancovali pobřežní lesy kvůli dřevu, nebo se hrubostmi mstili za své vyhoštění z Portugalska, indiáni nechtěli pracovat, s dodávkou afrických otroků se otálelo, neustálé spory a drobné války ničily to málo, co vzniklo. V královské knize výdajů se roku 1544 objevila poznámka: „Nejenže Brazílie za dvacet let nevynesla až dosud tolik, co vynést měla, nýbrž stála přes 80 000 cruzados na výlohách za obranu a osídlování."

Encyklopedické heslo

■ **Oficiální název**: Brazilská federativní republika – *República Federativa do Brasil*
■ **Státní zřízení**: Demokratická republika v čele s prezidentem jako hlavou státu i vlády. Legislativním orgánem je dvoukomorový Národní kongres (poslanecká sněmovna 503 poslanců, senát 81 senátorů)
■ **Rozloha**: 8 145 215,3 km²
■ **Měna**: *Real* dělený na 100 *centavos* – 1 US dolar se rovná přibližně 3 realům
■ **Poloha**: Střed a východ jihoamerického kontinentu u Atlantského oceánu, největší jihoamerický stát (47,3 % Jižní Ameriky), pátý největší stát světa. Celková délka suchozemských hranic činí 15 719 km, mořských 7408 km. Kompaktní státní území měří na ose západ-východ 4319,4 km, na severojižní ose 4394,7 km.
■ **Sousední státy**: Na severu Francouzská Guayana (délka společných hranic 655 km), Surinam (593 km), Guayana (1606 km) a Venezuela (1495 km), na západě Kolumbie (1644 km), Peru (2995 km) a Bolívie (3126 km), na jihu Paraguay (1339 km), Argentina (1263 km) a Uruguay (1003 km).
■ **Hlavní město**: Brasília – 2 017 000 obyvatel. Založena 21. dubna 1960 jako nová metropole ztělesňující „pochod na západ". Urbanistickou koncepci vytvořil Lúcio Costa, nejdůležitější budovy projektoval architekt Oscar Niemeyer, krajinářskou koncepcí a výběrem rostlin přeměnil Roberto Burle Marx *cerrado* v působivý zahradní komplex, o politické prosazení dávných plánů na výstavbu nové metropole se zasloužil prezident Juscelino Kubitschek de Oliveira. Z původně zamýšleného administrativního centra se stalo skutečné populační ohnisko země a středisko služeb, správy, průmyslu a zemědělství. Brasília je hlavním městem Federálního distriktu.
■ **Další důležitá města**: *São Paulo* (10 000 000, aglomerace kolem 20 milionů obyvatel), založené 25. 1. 1554 jezuity na náhorní planině ve výšce 760 metrů nad mořem, 72 km od oceánu. „Lokomotiva" Brazílie, středisko podnikání, průmyslu

Rady a doporučení pro české turisty v Brazílii

Brazílie nabízí nejširší repertoár turistických zážitků, má nesmírné bohatství ekosystémů, přírodních krás (nejen vodopády Iguaçú nebo přehrada Itaipú, ale i pobřeží, údolí řek aj.), etnograficky jedinečných regionů (africká Bahia, „gaučovské" Rio Grande do Sul, indiánské komunity ve vnitrozemí), rozvinutou turistickou infrastrukturu nabízející i speciální služby (lázně v Riu Grande do Sul, cykloturistika, rafting atd.). Lákají jak města na pobřeží – Rio de Janeiro s neopakovatelnou atmosférou velkoměsta u pláží, Salvador jako kulturní dědictví UNESCO, živé pernambucké Recife s historickými památkami zde i v Olindě nebo středisko turistiky Fortaleza v Ceará – tak ve vnitrozemí: Brasília dokumentující vývoj urbanistiky a architektury 20. století, důlní města v Minas Gerais s poklady koloniálního baroka, Petrópolis evokující atmosféru druhého císařství, výrobní a obchodní centrum São Paulo, Manaus jako cesta do hloubi Amazonie, nejrozsáhlejšího deštného pralesa na světě, malebná Curitiba, kulturní, rušné a evropské Porto Alegre atd.

Vzhledem k napjaté sociální situaci v Brazílii nedoporučujeme cestovat samotným návštěvníkům, vstupovat do čtvrtí chudiny či pohybovat se bez ochrany v noci po velkoměstech. Lépe je svěřit se četným českým nebo jiným evropským cestovním kancelářím, které pořádají různě zaměřené zájezdy do Brazílie. Pro jiné než skupinové zájezdy doporučujeme napojit se na české zastupitelské úřady nebo se spojit s některým z krajanů, kteří žijí zejména v Rio de Janeiru, São Paulu a rozptýleně od státu Paraná směrem k jihu.